

*Рудакевич О. М.,
к. філос. н., доцент кафедри психології
та соціальної роботи ТНЕУ*

КАТОЛИЦЬКА СХОЛАСТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ЯК ІСТОРИЧНИЙ ПРИКЛАД ПРОФЕСІЙНОГО МЕТОДОЛОГУВАННЯ

Центральним дослідженням схоластичної філософії стала проблема співвідношення віри і розуму. Схоластику особливо цікавило питання виправдання християнських догматів засобами людського розуму (принципи розуму мали б допомогти зробити ближчими людині істини Божественного Об'явлення). Проблема співвідношення віри і розуму в середньовічній філософії мала три основних варіанти свого вирішення:

– апологети і представники містичного напрямку середньовічної філософії стверджували про абсолютну несумісність віри і розуму (Тертуліан – вірую, бо це абсурдно);

– висловлено про прагнення примирити розум і віру, раціональне пізнання і божественне одкровення (Августин – вірую, щоб зрозуміти), (Тома Аквінський – теорія подвійної істини);

– твердження вирішального значення розуму, притаманне переважно мислителям пізньої схоластики (П'єр Абеляр – пізнати те, в що вірую) [5].

Для західної філософської теології головним є те, щоб знайти гармонію між незалежною волею людини і передвизначеною волею Бога – або в раціоналістично-юридичній площі (схоластика), або на шляхах сентиментального переживання з наголосом на індивідуалістичний суб'єктивізм (містика). Для католицької філософії є важливою теорія передвизначення, до якої байдуже відноситься православна філософія. Остання шукає можливості об'єктивної, сутнісної залученості людської природи до божественної, яку реалізує з допомогою містичного вчення «обожнення» Атанасія Олександрійського: «Христос прийшов на Землю задля спасіння людства від гріхів і піднесення людини до рівня Бога, що обумовлено його двоєдиним еством (божественним й людським). Основою богопізнання і його необхідною умовою є віра у Всевишнього і надрозумні істини одкровення» [4, с. 179-249].

Таким чином, основні концептуальні засади ранньої католицької філософії розгортались і були побудовані на основі однієї із провідних парадигм західно-християнського філософствування-августинізму (Августин Аврелій). Здійснивши реконструкцію принципів платонізму й основних положень неоплатонізму відповідно до християнського віровчення, вона з V по XIII століття ґрунтується на ідеях ірраціоналізму і містицизму. Основні засади цієї філософії зводились до того, що: «Бог є вищою сутністю. Він – єдиний, існування якого не є залежним, все ж інше існує завдяки Божій волі. Бог – і предмет і причина пізнання. Саме він вносить світло в людський дух. Основою

духовного життя є воля, а не розум. Вихідним пунктом людського пізнання виступає віра в Бога, яка є передумовою будь-якого знання, а її першість перед розумом безумовна. Метою і сенсом життя людини є щастя, яке досягається перш за все в пізнанні Бога і випробування душі» [3, с. 59-60].

Розпочинаючи з XII ст., Європа знайомилася із спадщиною Арістотеля, зокрема з невідомими до того часу його метафізичними і фізичними трактатами. Це призвело до серйозної конфронтації грецького раціоналізму в собі Арістотеля і християнського субраціонального розуміння світу. Від великого античного мислителя Аквінський перейняв:

- поняття пізнання як рецептивного процесу – і на цьому понятті побудував свою емпіричну теорію пізнання;
- поняття доводу – і на ньому розмежовував знання і віру;
- поняття причинового пов'язання подій, на якому сформував погляд на співвідношення Бога і творіння;
- поняття акту (або ж енергії) і потенції, а також форми і матерії – на них збудував теорію душі і тіла, філософію природи;
- поняття середини, на якому сформував свою етику.

Аквінат визначив співвідношення теології й філософії і у своїй «природній теології» подав п'ять шляхів від світу до Бога, запозичених у Арістотеля, але наповнених уже своїм, новим змістом. Отже існує п'ять шляхів від світу до Бога. Усі вони запозичені в Арістотеля, орієнтовані на його уявлення про відношення світу і Бога:

- перший шлях ґрунтується на понятті руху. Все, що рухається, має своєю причиною щось інше, адже це щось інше не може приводити в рух і бути рухомим одночасно і в тому ж самому відношенні. Оскільки, відповідно, неможливим є саморух предметів і кожний з них приводиться в рух від іншого, інший ще від іншого, то в цьому ряді повинен бути якийсь останній «предмет», а ним є арістотелевський першорухий. Тобто Бог;

- другий шлях полягає у понятті діючої причини. Із уявлення про множинність причинних рядів робиться висновок про існування єдиної діючої причини, котрій приписується творча роль у створеному світі. Первинною діючою причиною є Бог;

- третій шлях складає висновок, що виходить із поняття випадковості (або можливості) та необхідності. У світі існують численні можливості чи випадковості, що характеризують будь-яку річ чи явище. Але в цілому світ не може бути якоюсь випадковістю, що не має ніякої причини. Він вимагає уявлення про якусь абсолютно необхідну причину, якою може бути Бог;

- четвертий шлях називається доведенням від ступенів досконалості, які можна бачити на всіх речах. Її абсолютним мірилом може бути Бог;

- п'ятий шлях називається доведенням божественного керівництва світом. Воно наскрізь пронизане поняттям доцільності. Бог є розумною істотою, яка надає ціль усьому тому, що відбувається у природі [2, с. 163-165].

Тому, йдучи будь-яким із п'яти шляхів, людський розум переконується у бутті Бога.

Головною характеристикою Бога Тома Аквінського називає його абсолютну незалежність не тільки від земного, але й від небесного світу, і, навпаки, їх повна залежність від нього.

Філософ вищою формою буття вважав Боже, але визнавав реальним і буття світу, природи, виходячи із Аристотелевого розуміння форми і матерії, виділив окремі форми буття (нежива природа, рослинний світ, тваринний світ, буття людини); визначив співвідношення теології й філософії, наполягає на визнанні принципової різниці між сутністю та існуванням, що закріпило дуалізм Бога і світу; підпорядковує догматам християнської теології аристотелівський зміст категорій матерії і форми; говорить про трияке існування універсалій; називає Бога першою причиною, що приводить у дію як природні, так і добровільні причини; вважає тіло не кайданами душі, а необхідним її доповненням; використовує поняття «природне знання», яке ототожнюється з чуттєвим знанням, підпорядкованим теологічній доктрині; в теорії істини наслідує Арістотеля, визначаючи й як погодженість, адекватність між розумом і річчю; головною проблемою етичної доктрини в Аквінського було співвідношення вільної волі, розуму і божественної благодаті.

Поступове сприйняття Арістотеля і пристосування його до християнського розуміння світу пильно контролювалось Церквою, хоча не обійшлося при цьому без криз і потрясінь. У результаті тільки в середині XIII ст. перемогла думка про оздоровлення католицької теології філософією Арістотеля. Але йшла дискусія, яким чином її використати, щоб не завадити християнській теології. Католицькі філософи розділились на два основні табори. Консервативна течія наполягала на збереженні основних положень Августина з теологічних питань, але з одночасним використанням філософських елементів аристотелізму. Прогресивна ж основний наголос робила на Арістотелі, але й тут не було повного відмежування від традицій августеніанського мислення. Зростаючий вплив Арістотеля втілювався через схоластику Альберта Великого в нову теолого-філософську систему, яка була створена Томою Аквінським. Суть цієї системи викладена Аквінатором в його основних працях «Сума теології» і «Сума проти язичників». «Сума теології», яку він так і не закінчив, стала основною працею всієї схоластичної теології. Після смерті Томи Аквінського його теологічно-філософська система стає офіційною доктриною Католицької Церкви.

Підсумовуючи сказане, можемо стверджувати, що вказаний зразок гуманітарного пізнання можна назвати історичним взірцем професійного методологування. Тому що «в царині науки предметом методологічного аналізу є не створення нової теорії, а дослідження загальної структури і типології наявних методів дослідження, зясування тенденцій і напрямків їх розвитку, а також проблема взаємозв'язку різних методів, методологемі підходів у процесі наукової творчості...» [6, с. 56-57]. Даний зразок має всі ознаки шестирівневої моделі методологування як професійної діяльності специфічного, надскладного типу ковітально-мисленнєвої реалізації людини в метасистемі суспільного виробництва.

Література:

1. Аквинский Ф. Сумма теологии. Часть I. / Ф. Аквинский. – К.: Ника–Центр Єльги, 2007. – 451 с.
2. Антология мировой философии: В 4 т. – М., 1969. – Т. 1. Раннехристианская философия, западноевропейская философия средневековья.
3. Бл. Августин. Енхиридион или о вере, надежде и любви. – К.: УЦИММ- ПРЕСС, 1996. – 271 с.
4. Захара І. Історія філософії / І. Захара. – Л.: ЛБА, 1997. – 398 с.
5. Tatarkiewicz W. Historia filozofii / W. Tatarkiewicz. – Warszawa: PWN, 1991. – 378 s.
6. Фурман А. В. Ідея і зміст професійного методологування: Монографія / А. В. Фурман. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 378 с.

Фурман О. Є.,

доктор психологічних наук,
професор кафедри психології
та соціальної роботи юридичного
факультету ТНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ ЧАСУ УЧАСНИКАМИ МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ВІТАКУЛЬТУРНОМУ ПРОЦЕСІ

У психології відомо, що суб'єктивне пережиття вітакультурного часу не узгоджується у психодуховному світі окремої особи із власним внутрішнім часом її організму. Суб'єктивний або опосередкований час (той, що сприймається через події) у свідомості паритетно налаштованих освітян ліне із вічного (духовність – осягання – універсум), майбутнього (цінності – вчинкові дії – індивідуальність), через теперішнє (норми – діяльність – особистість) у минуле (знання – поведінка – суб'єкт). Вічне суголосне духовності–творчості, майбутнє – еталону моральності, теперішнє – соціальності, а минуле – досвідності. Проте своєрідним місточком, за С.Л. Рубінштейном, чи відправною точкою на «стрілці суб'єктивного часу» є теперішнє. В. Джемс відмічає, що *особливістю теперішнього є те, що його зміст постійно*